

שלושה נתיבים אפשריים להשגת מטרות המלחמה, אחד מהם עדיף

תמיר הימן | 3 באפריל, 2025 | גיליון 1972

בפני ישראל שלושה נתיבים אסטרטגיים אפשריים להשגת מטרות המלחמה: כיבוש רצועת עזה והחלת משטר צבאי; מצור על הרצועה, כשחמאס מוחלש ומורתע; הסכמה לדון בהצעה הערבית לשיקום וייצוב הרצועה ולכינון שלטון חלופי בה. מבין השלושה, הנתיב הדיפלומטי - דיון בהצעה הערבית הוא היחיד העשוי לקדם את מטרות המלחמה במחירים נמוכים יחסית, אך משום שהמתווה לא גובש ככזה שיוביל להרחקת חמאס מכל יכולת צבאית ברצועה הוא לא נדון כלל על ידי ממשלת ישראל. הדרתו של המתווה הדיפלומטי מותירה את ישראל בפני אפשרויות צבאיות בלבד, כאשר בשלב ראשון ישראל מפעילה לחץ צבאי לשם דחיקת חמאס להסכים על הארכת שלב א' של ההסכם לשחרור החטופים; כשלון או קפאון יביא להרחבת המערכה הצבאית, עד למציאות של שליטה ישראלית ברוב הרצועה, או למימוש מבצע רחב היקף, שאליו נערך צה"ל: כיבוש תא שטח נרחב מאוד (רוב הרצועה) והכשרת התנאים לממשל צבאי.

בימים אלה, ישראל מפעילה, בגיבוי אמריקאי, לחץ צבאי מדוד על חמאס ורצועת עזה, במטרה להאריך את שלב א' של ההסכם לשחרור החטופים ולהניע את הארגון לשחרר חטופים חיים נוספים - יעד הנמצא בראש סדר היום של החברה הישראלית. עם זאת, לא ברור מהו החזון האסטרטגי המנחה נתיב פעולה זה. שהרי, חמאס עודנו הריבון ברצועה. גם אם יושג שחרור חטופים נוסף, סביר כי חמאס ימשיך ויחזיק בידיו חטופים, אם כערובה לשרידותו או אם עקב אי-ידיעה אשר למקום קבורתם. מכאן, שהמיקוד ביכולות השלטוניות והצבאיות של חמאס יהפוך מטרה ראשית.

החל מתחילת המלחמה ועד להפסקת האש שקרסה, ממשלת ישראל קבעה כי לא יכונן ממשל צבאי ברצועת עזה. גם את רעיון המצור על הרצועה לא קיבלה הממשלה, הן מטעמים חוקיים ומגבלות אמריקאיות שהטיל ממשל בידן והן בשל ההבנה שאין לקבל את הישארות חמאס כריבון ברצועה. לכן, התכנון האסטרטגי של המלחמה פעל לכינון מנגנון של שלטון אזרחי חלופי. ואולם, ישראל לא הגדירה מיהו הממשל החלופי הזה שאותו היא מבקשת לכוון. בעיה נוספת היא היות חמאס נאמן לרעיון "ההתנגדות" ברוח תנועת האחים המוסלמים, וככזה העלמתו מעל פני האדמה במבצע צבאי אינה אפשרית. תנועת האחים המוסלמים לא תיעלם ברצועת עזה, כשם שלא נעלמה גם תחת לחץ צבאי ביהודה ושומרון, במצרים, בסוריה, בירדן,

ובישראל גופא. לכן היה ברור מלכתחילה כי לצד שלטון אזרחי חלופי לחמאס ייוותרו בשטח הרצועה גורמים של הארגון ושל האחים המוסלמים. המענה למצב זה היה ונשאר שימור האחריות הביטחונית על הרצועה בידי ישראל.

יתר על כן, גם אם נניח כי על אף הסבירות הנמוכה למימוש "הגירה מרצון" לפי תוכניתו של הנשיא טראמפ, כחצי מיליון מתושבי הרצועה יעברו למדינה אחרת, מדובר בהיקף אנושי עצום. הבעיה הדמוגרפית של עזה תצומצם במידת מה ולמשך מספר שנים, אך הגירה זו לא תפתור כל בעיה מהותית. לכן, בראייה ארוכת טווח חוזרת ועולה השאלה הבסיסית, מהי התוכנית לגבי רצועת עזה? לא ניתן עוד לדחות דיון נוקב אשר לעתיד הרצועה, אשר למעשה התנהל מהיום הראשון למלחמה והוביל שוב ושוב לשלוש חלופות בלבד של מצב הסיום:

- א. כיבוש הרצועה כולה, וכינון ממשל צבאי ישראלי בה.
 - ב. המשך המצור האזרחי על עזה תוך השארת שלטון חמאס מוחלש עד לקריסתו מבפנים.
 - ג. שלטון אזרחי פלסטיני חלופי לחמאס, תוך השארת האחריות הביטחונית בידי ישראל (המשך פעולה לסיכול טרור ומניעת בניין כוח מחודש של חמאס).
- החלופות כולן מורכבות ליישום וכרוכות באתגרים ובסיכונים. אך במטרה לבחור בגרועה פחות ינותחו שלושתן בהקשר הנוכחי:

א. כיבוש רצועת עזה וכינון ממשל צבאי

יתרוננו של ממשל צבאי ברצועה הוא היכולת לקדם באמצעותו את מטרות המלחמה בהקשר חמאס. החלפת ממשלת חמאס תבוצע על ידי ישראל. כלל חלוקת הסיוע ההומניטרי יבוצע על ידי צה"ל וכך תימנע מחמאס היכולת למכור אותו וגם להשתמש בחלוקתו לשם שליטה אזרחית. נוכחות ממושכת בשטח תגביר את אפשרויות איסוף המודיעין, שיגבירו את שחיקת יכולות חמאס ויסייעו לגרוף הישגים מבצעיים כנגדו. לעומת זאת, ממשל צבאי יחסר לגיטימציה בקרב תושבי הרצועה ובזירה הבינלאומית, ובנוסף, עלותו הכלכלית תהיה גבוהה ורבת השלכות למשק הישראלי.

הכיבוש עצמו יהיה מסובך עד מאד, אך אפשרי. השלבים:

1. כיבוש כלל השטח מעל פני הקרקע (בין שבמבצע זוחל, או במערכה כוללת)
2. טיהור המרחב שמעל פני הקרקע ומתחתיו.
3. חלוקת מחודשת של הרצועה לגזרות מרחביות (חטמ"רים)
4. לכל עיר ושכונה ימונה נציג ממשל צבאי, שיעמוד בקשר עם המנהיגות המקומית ויפעיל את האדמיניסטרציה המקומית.

5. רוחות התושבים תטופל על פי שני מעגלים, כשהראשון והמידי יכול את האוכלוסייה בשטחי הלחימה – ביטחונם, מחסות לעקורים, חלוקת מזון ושירותי רפואה.

6. בכפוף למשך הממשל הצבאי, יידרש מענה לכלל הצרכים האזרחיים על פי אופן התנהלותו של המנהל האזרחי.

האתגרים ב"יום שאחרי":

1. הגנת השטח תדרוש סד"כ גדול, שבהכרח יהיה על חשבון הכוחות ביהודה ושומרון וגבול הצפון. כתוצאה מכך, באזורים אלה יחולו נסיגה בתחושת הביטחון ועלייה במספר הפיגועים. לאומדן היקף המילואים, נניח שידרשו חמש חטיבות מרחביות בשטח הרצועה, ועוד שתי חטיבות מרחביות מחוצה לה. לפיכך מדובר בסד"כ של בין 15 ל-21 גדודים, כלומר סד"כ דומה בהיקפו לזה המוצב ביהודה ושומרון, הגדול פי ארבע מזה המתוכנן לגבול הצפון (זהו סד"כ המחייב התבססות על מילואים, אם לא יהיה גיוס מאסיבי של חרדים)

2. עלות ישירה - במציאות שמדינות או הרשות הפלסטינית לא ייקחו חלק בנטל הכלכלי, על ישראל יהיה לממן את כל צרכי האזור. כאמת מידה, בתקופה שהרשות מימנה את הרצועה בהיקף מלא, התקציב היה 120 מיליון דולר בחודש (5.3 מיליארד ש"ח בשנה).

3. גיוס המילואים בהיקף הנדרש ייפגע במשק הישראלי בעקיפין בשל היעדרות ממושכת של אנשי מילואים מהמגזר היצרני.

4. העומס על חיילי המילואים, בנוסף לכך שמדובר במשימות שיטור, עלול לגרום ירידה במוטיבציה באופן שיסכן את הנכוחות להיענות לקריאה ולהתגייס.

5. היעדר לגיטימציה בינלאומית ישפיע לרעה על יחסי הסחר של ישראל ועל כלכלתה. מדינות רבות, למעט ארצות הברית, עלולות יהיו לראות בכיבוש מחודש של הרצועה אקט לא חוקי ולא מידתי, הנוגד את ערכיהן. האיום החמור ביותר הוא חרם אירופאי אפור על ישראל, ללא הגדרות רשמיות.

6. אחרון אך לא פחות חשוב – אנטישמיות. ייתכן שהמאבק נגד ישראל יעצים את גלי האנטישמיות נגד קהילות יהודיות בעולם.

ב. מצור על הרצועה - "חמאס מוחלש ומורתע"

לפי גישה זו, ישראל תטיל על הרצועה שבשליטת חמאס מצור חלקי. לא יתאפשרו שיקום של הרצועה ומסחר, וישראל תפעל להעמקת הטרזי בין האוכלוסייה לבין חמאס. רעיון זה, שלא היה אפשרי בתקופת ממשל ביידן נראה אפשרי יותר בתקופת ממשל טראמפ. נראה שלנשיא ארצות הברית כיום אין בעיה לגבות את ישראל, גם בעודה מטילה מגבלות על הכנסת הסיוע ההומניטרי לשטח הרצועה. ההישג ארוך הטווח, שישאל תשאף להשיג באמצעות המצור

הוא וויתור של חמאס על השליטה ברצועה עקב המצוקה הקשה והעדפתו להעביר את שיקום האזור לידי גורם אחר.

ואולם, בעיה אסטרטגית חמורה הגלומה באופציית המצור היא, שחמאס יתפוס ויציג אותה כניצחון וכעדות לכך שהוא נאבק בהצלחה באתגר המלחמה עם ישראל, הביא לסילוקה מרצועת עזה וכעת הוא מתמודד עם המצור - מצב שאינו חדש לו. בתנאי המצור, חמאס עדיין צפוי להשתלט על סיוע שיגיע לרצועה, ככל שייכנס, וישראל תתקשה לאכוף את הגעת הסיוע לתושבי האזור. תתעורר אז דילמה בין הרעבה מוחלטת של התושבים, שתעמיד את ישראל בסכנת האשמתה בפשעי מלחמה, לבין הישארות חמאס ברצועה כשהוא מוחלש, אך מעל סף השרידות. ניסיון העבר מלמד כי חמאס יפעל אז להפנות את הכס העממי לעבר ישראל, שיתכן שיבוא לידי ביטוי בתהלוכות ובהפגנות המוניות ובעידוד הקמפיין הבינלאומי נגד ישראל בטענה כי היא מבצעת פשע מלחמה.

השלכות הקמפיין נגד ישראל בזירה הבינלאומית עלולות לפגוע בכלכלת ישראל, אם כי במקרה זה יהיה מדובר בלחץ מופחת מזה הצפוי אם ישראל תכבוש את הרצועה ותחיל בה שלטון צבאי, שכן ממילא, זה מספר שנים ישראל היא יעד לביקורת בטענה שהטילה מצור על רצועת עזה.

הבעיה העיקרית הגלומה במצב המצור היא תבוסה צבאית. בראשונה, מדינת ישראל אינה מצליחה להשיג מטרות של מלחמה, כפי שהגדירה. החטופים לא שוחררו וחמאס נותר על כנו. המשמעות האסטרטגית של מצב זה נרחבת הרבה מעבר למשמעויות הנוגעות לרצועת עזה בלבד. גם ארצות הברית עלולה לראות בכך סימן לחולשה, ובעולמו של הנשיא טראמפ אין מקום לתמיכה באומות חלשות ובמנהיגים חלשים (ע"ע המפגש עם וולודימיר זלנסקי בבית הלבן).

אשר להתשת חמאס ואפשרות הפלת שלטונו מבפנים - נראות עדויות ראשוניות לתסיסה עממית נגד הארגון בקריאה לעצור את המלחמה ולהרחקת הנהגתו מהאזור. מוקדם עדיין להעריך מה יהיו ממדיה של המחאה, אם תגבר ותתרחב, והאם ראשי הארגון אכן יאלצו לצאת את הרצועה על מנת להימלט מזעם ההמון. בה בעת, חמאס כבר הוכיח את נכונותו לעצור גילויי מחאה נגדו באלימות בוטה. לכן, ספק לגבי הצלחת המחאה הוא מוצדק לנוכח ניסיון העבר ובמיוחד בעת הנוכחית, כשבקרבת הנהגת הארגון רווחת פרנויה, ולא בכדי, ויש גם להביא בחשבון שההתנגדות העממית תיענה ביד ברזל ותדוכא.

וברקע, אפשר שהמציאות האזרחית הקשה, שאולי תגיע למשבר הומניטרי, תעודד הגירה בקרב אלו שתהיה להם גישה למדינה ערבית. ואולם, הרוב העני וחסר הכוח של תושבי עזה יוצג כקורבן תמים של מכונת המלחמה הישראלית ותרומות יתחילו לזרום - גם לחמאס, כאשר ראשונת התורמות תהיה קטר, שתחתור להבטיח כי פרויקט האחים המוסלמים שהיא מובילה ברצועה ימשיך להתקיים.

ג. שלטון אזרחי חלופי תוך השארות חמאס מתחת לפני השטח

היתרון הגדול הגלום בחלופה זו הוא כלכלי. בהינתן ממשלת טכנוקרטים - שלטון אזרחי חלופי, חמאס לא יחלק את הסיוע ההומניטרי ולפיכך לא יתעצם כלכלית. אט אט גם מעמדו האזרחי יישחק. ישראל תוכל לראות במצב זה השגה של מטרת המלחמה. עם זאת, חיסרון לא מבוטל יהיה המשך הנכוחות של חמאס מתחת לפני השטח. יש שיטענו, בצדק, כי זה אך עניין של זמן עד שאנשי חמאס ישליכו גם את נציגי השלטון האזרחי החלופי מהגגות, כפי שעשו ב-2007 לאנשי הרשות הפלסטינית. חמאס ימשיך להתעצם, ועימו האיום הנשקף ממנו.

חסרונות אלו היו מוכרים כבר בתחילת המלחמה, עת הוחלט שכינון שלטון חלופי ברצועה הוא המודל הרצוי. הפתרון שגובש להם היה שימור האחריות הביטחונית בידי ישראל והמשך שחיקת יכולות חמאס ברצף מבצעים לאורך חודשים רבים, עד להחלשתו המלאה. מענה שני שהובא בחשבון היה בניית כוחות מקומיים בעזה לאכיפת חוק וסדר. התוכנית הייתה לאמן בירדן כ-5000 אנשים כשירים, במסגרת אימון אמריקאית, ולהשיבם לרצועה כאנשי שיטור ששכרם ישולם מגורם שאינו חמאס. וכך, אולי, לאורך זמן רב, חמאס יישחק עד להיקף האתגר הנשקף ממנו כיום ביהודה ושומרון, גם אם לא יעלם מעל פני האדמה.

אמנם מודל זה היה הבחירה של ממשלת ישראל בתחילת המלחמה, אך הוא לא מומש משום שלא נערך דיון לגבי הסמכות האזרחית החליפית לחמאס. ההצעה המצרית וההצעה האמירית לשיקום וייצוב הרצועה, כשחמאס אינו חלק מהשלטון, הן לכן הקרובות ביותר כיום לאינטרס הישראלי. אולם, שתיהן נדחו על ידי ישראל. שתי ההצעות כוללות קואליציה בינלאומית, של מדינות ערביות ומערביות, שתהיינה אחראיות לשיקום הרצועה ולפיקוח על המועצה האזרחית בה. כן כוללות שתי ההצעות כינון כוח לאבטחה ולחלוקת סיוע ההומניטרי, שאינו חמאס. בנוסף, במסגרת שתי ההצעות הרשות הפלסטינית אינה מעורבת, אלא רק אמורה לאשר את המהלך. השוני בין שתי ההצעות מתייחס למהות הגוף שישלוט בעזה. על פי ההצעה האמירית, כוח זה ימונה כסמכות עליונה, ובהצעה המצרית מדובר בוועדה אזרחית של אנשי עזה, שאינם משתייכים לרשות הפלסטינית או לחמאס.

סיכום והמלצות

לפני הכבדת הלחץ הצבאי על רצועת עזה יש להגדיר את מצב הסיום הרצוי: מה מבין שלוש החלופות היא המסגרת המדינית של המעשה הצבאי. כל תכלית משלוש האפשרויות תושג באמצעות תצורה מערכתית (אופרטיבית) משלה, ולפיכך ההחלטה צריכה להתקבל לפני תחילת התמרון ולא במהלכו. שלוש החלופות בעייתיות: מבחינה צבאית - ממשל צבאי עדיף; בראיית הביטחון הלאומי בתפיסה הרחבה (כלכלה, צבא, חברה, דיפלומטיה) - מודל ממשלת הטכנוקרטים עדיף; ובכל מקרה, המשך שלטון חמאס הוא האפשרות הגרועה ביותר וממנה יש להימנע, ולכן גם חלופת המצור על עזה אינה אטרקטיבית.

אם ממשל אזרחי חלופי הוא הבחירה הפחות גרועה, יש להתמודד עם הבעיות הגלומות בו ולמנוע ברצועת עזה תופעות המאפיינות את "מודל חיזבאללה"¹ - קיום מיליציה חמושה ורבת השפעה במסגרת מדינתית, המשתקת אותה ומאיימת על יציבותה מבפנים.

1. יש לקבוע מהו משטר הביטחון, שיאפשר לישראל להמשיך ולפעול נגד יכולות חמאס, ככל שתישארנה.

2. יש לתכנן אמצעים להבטחת שרידותו של השלטון החלופי ברצועה, כשברי שחמאס יחתור להתחזק ולהפילו.

3. יש לקבוע את רכיבי הביטחון, פרט למשטר שיאפשר לישראל לפעול לסיכול איומים, שיבטיחו הגבלה וגידור של חמאס. רכיבים אלה אמורים לכלול תפיסת הגנה מעודכנת ליישובים במערב הנגב.

4. רכיב הביטחון האישי הוא המשמעותי ביותר, יש לגבש ברצועת עזה כוח שיטור פלסטיני, שיעבוד מול ובתיאום עם ישראל ויאפשר את הפעולה הישראלית ברצועה, בסגנון הפעולה המשולב של צה"ל והרשות הפלסטינית בשטחי יהודה ושומרון.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט

¹ השימוש במושג מודל חיזבאללה אינו מדויק. (יש שוני אדיר בין השיטה הלבנונית לבין זו המוצעת פה). הביטוי הזה נבחר לצורך ההמחשה, והפשטות, ואין לראות בו השוואה למודל הלבנוני.